

Ewa Nowak, Krzysztof Głowiński

Teoretyczne metody badawcze w naukach społecznych

Obronność - Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Obrony Narodowej nr 2(6), 136-146

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

AUTORZY
mgr Ewa Nowak
ewa_nowak@hotmail.com
mgr Krzysztof Głowiński
gkris@vp.pl

TEORETYCZNE METODY BADAWCZE W NAUKACH SPOŁECZNYCH

Specyfikacja nauk społecznych

Nauki społeczne to według Słownika języka polskiego *nauki zajmujące się społeczeństwem: socjologia, ekonomia polityczna, demografia, etnografia, pedagogika, psychologia, prawo*¹. Często nauki społeczne łączy się z naukami humanistycznymi, *których przedmiotem badań jest człowiek jako istota społeczna i jego wytwory, np. język, literatura, sztuka, historia*².

Janusz Sztumski zwraca uwagę na specyfikę nauk społecznych, którą trzeba uwzględnić przy podejmowaniu badania zjawisk należących do sfery zainteresowań nauk społecznych:

1) rezultaty badań lub oparte na nich przewidywania kształtują zachowania zarówno badających, jak i badanych, jeśli przenikną do ich świadomości – np. ukazane przez K. Marksa zagrożenia kapitalizmu mogły powodować działania obronne kapitalistów;

2) istnieje duże niebezpieczeństwo, że proces badawczy niszczy normalne warunki istnienia przedmiotu badań – jeśli badający popełni błąd i chciałby powtórzyć badanie, to np. socjolog nie jest w stanie tego uczynić w tym samym środowisku, gdyż badani nie są już tymi samymi ludźmi;

3) zjawiska społeczne są uwarunkowane kulturowo, historycznie i przestrzennie – np. właściwości psycho-socjo-demograficzne studentów z Chin nie będą identyczne jak ich kolegów z Europy;

4) w naukach społecznych możliwości standaryzacji są bardzo ograniczone, gdyż np. badania ankietowe, gdzie w celu standaryzacji stosuje się „pytania zamknięte”, upraszczają badaną rzeczywistość;

5) w naukach społecznych wpływ doświadczenia wewnętrznego badacza (jako istoty społecznej) jest trudny do wyeliminowania; historyk, socjolog czy ekonomista utożsamia się w jakimś stopniu z ludźmi, którzy są przedmiotem jego badań³.

¹ M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego*, PWN, Warszawa 1979, t. II, s. 301.

² Tamże, s. 300-301.

³ J. Sztumski, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, „Śląsk” Sp. z o.o. Wydawnictwo Naukowe, Katowice 2005, s. 13-16.

J. Sztumski zwraca jednak uwagę na możliwość przenoszenia metod badawczych z nauk przyrodniczych na społeczne, pod warunkiem uwzględnienia zarówno cech wspólnych, jak i odrębności nauk społecznych. Wskazuje przy tym owe cechy. Nauki społeczne – podobnie jak wszystkie inne są:

a) *obiektywne* – nie tylko w tym znaczeniu, że traktują przedmiot swoich badań jako byt istniejący niezależnie od poznającego przedmiotu, ale również dlatego, iż starają się badać go w sposób wolny od uprzedzeń (...);

b) *deterministyczne* – ponieważ zakładając, że wszelkie zdarzenia i zjawiska, jakie badają, są w sposób konieczny wyznaczone przez ogół kształtujących je warunków, tym samym podlegają określonym prawidłowościom;

c) *generalizujące* – bowiem zmierzają do ustalenia ogólniejszych zasad i praw rządzących badanymi zjawiskami, faktami itp. zdarzeniami na podstawie uogólniania swoich efektów poznawczych;

d) *intersubiektywne* – dążąc do ujęć swoich ustaleń, opisów, prawidłowości itp. konstatacji w kategoriach, które nie są zależne wyłącznie od doznań, przeczuc, uczuć czy myśli jakiegoś podmiotu, lecz są dostępne każdemu poznającemu człowiekowi;

e) *logiczne* – zarówno ze względu na swoją strukturę, tzn. wewnętrzną spójność, jak też z uwagi na dążność do racjonalnego przedstawiania badanych faktów, czyli w sposób wolny od irracjonalnych koncepcji;

f) *otwarte i dopuszczające zmiany* – tzn. nie stanowią zamkniętych zbiorów twierdzeń, ustalonych raz na zawsze zarówno pod względem ilościowym, jak i jakościowym; nie są więc zbiorami dogmatów, lecz twierdzeń, które mogą być uzupełniane nowymi i modyfikowane na skutek rozwoju danej nauki;

g) *sprawdzalne* są też wyniki i metody zarówno na drodze teoretycznej, poprzez logiczną krytykę, jak i w sposób empiryczny, poprzez przedmiotową i społeczną praktykę⁴.

Jednak pomimo pewnych zbieżności i podobieństw o charakterze metodologicznym z innymi naukami, nauki społeczne różnią się od pozostałych specyficznym charakterem przedmiotu swych badań, który jest określony w swoim istnieniu i rozwoju świadomości ludzi kształtujących rzeczywistość społeczną.

⁴ Tamże, s. 17-18.

Znaczenie pojęcia metoda

Pojęcie „metoda” pochodzi z języka greckiego (*methodos* – badanie). W *Słowniku wyrazów obcych* metodę rozumie się jako [...] *świadomie i konsekwentnie stosowany sposób postępowania dla osiągnięcia określonego celu (oraz) w nauce – sposób badania rzeczy i zjawisk; ogół reguł stosowanych przy badaniu rzeczywistości; droga dochodzenia do prawdy*⁵.

Jednak pojęcie to nie jest jednakowo rozumiane przez wszystkich autorów.

J. Pieter pojęcie metody rozumie szeroko i zalicza do niej *wszystkie procesy, które zachodzą w trakcie badań naukowych od momentu powstania problemu do jego jakościowego i ilościowego opracowania wyników*⁶. Według S. Nowaka metoda badań to *powtarzalny i skuteczny sposób rozwiązywania ogólnego problemu badawczego*⁷.

W. Okoń definiuje metodę jako *systematycznie stosowany sposób postępowania prowadzący do założonego wyniku*. Na dany sposób postępowania składają się czynności myślowe i praktyczne, odpowiednio dobrane i realizowane w ustalonej kolejności.

M. Łobocki przez metodę badawczą rozumie *system reguł, to jest szereg operacji poznawczych i praktycznych, kolejności ich zastosowania, jak również specjalnych środków i działań skierowanych z góry na założony cel badawczy*⁸.

Często wykorzystywaną definicją metody badawczej jest ta, którą proponuje A. Kamiński. Jego zdaniem *przez metodę badań rozumieć będziemy zespół teoretycznie uzasadnionych zabiegów koncepcyjnych i instrumentalnych obejmujących najogólniej całość postępowania badacza, zmierzającego do rozwiązania określonego problemu naukowego*⁹.

Według J. Sztumskiego *przez metodę rozumie się na ogół system założeń i reguł pozwalających na takie uporządkowanie praktycznej lub teoretycznej działalności, aby można było osiągnąć cel, do jakiego się świadomie zmierza*¹⁰.

Podobnie jak działalność praktyczna również aktywność poznawcza – jako czynność teoretyczna – przyczynia się do powstawania coraz to nowych metod badawczych. Ich ilość wzrasta w miarę rozwoju specjalizacji wiedzy i bardziej wnikliwego badania zjawisk.

⁵ J. Tokarski (red.), *Słownik wyrazów obcych*, Warszawa 1980.

⁶ J. Pieter, *Ogólna metodologia pracy naukowej*, Wyd. Ossolińskich, Wrocław 1967, s. 70.

⁷ S. Nowak (red.), *Metody badań socjologicznych. Wybór tekstów*, Warszawa 1965, s. 13.

⁸ M. Łobocki, *Metody badań pedagogicznych*, PWN, Warszawa 1982, s. 115.

⁹ A. Kamiński, *Metoda, technika, procedura badawcza w pedagogice empirycznej*, [w:] R. Wroczyński, T. Pilch (red.), *Metodologia pedagogiki społecznej*, Wrocław 1974.

¹⁰ J. Sztumski, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Katowice 2005, s. 68.

Na doniosłą rolę metody zwracał uwagę m.in. F. Bacon, porównując ją do latarni oświetlającej wędrowcowi drogę w ciemności. A. Laplace twierdził, że poznanie metody, jaką się posłużył jakiś uczonec, dokonując ważnego odkrycia, ma dla nauki równie ważne znaczenie jak samo odkrycie.

Klasyfikacja metod

Jedną z podstawowych zasad metodologii ogólnej, czyli nauki badającej metody badań naukowych, jest m.in. klasyfikacja znanych metod poznania naukowego. Istnieją różne klasyfikacje metod: ze względu na stopień ich ogólności; ze względu na cel, jakiemu służą; posiadaną strukturę; przedmiot poznania. Podział ze względu na strukturę poznania naukowego jest oceniany jako najbardziej jednoznaczny i naturalny¹¹.

Na podstawie analizy historycznego rozwoju nauki, prawidłowości jej rozwoju i charakteru organizacji można wyróżnić dwie podstawowe płaszczyzny nauk: empiryczną i teoretyczną.

Do badań dokonywanych w ramach każdej z wymienionych płaszczyzn nauki stosuje się inną grupę ogólnych metod poznania – grupę metod badania empirycznego oraz grupę metod badania teoretycznego. Metody badania empirycznego to, np.: obserwacja, porównanie, pomiar, eksperyment.

Metody badania teoretycznego to: konkretyzacja, idealizacja, formalizacja, metoda aksjomatyczna¹².

a) Metoda idealizacji i konkretyzacji to dwuetapowa metoda badawcza polegająca w pierwszym etapie na idealizacji badanych obiektów, konstruowaniu „typów idealnych”, modeli teoretycznych i wprowadzaniu praw idealizacyjnych, w drugim etapie zaś na stopniowej konkretyzacji ustalonych praw i teorii idealizacyjnych przez stopniowe uchylanie założeń idealizacyjnych i modyfikację tych praw oraz teorii przybliżającą je do warunków rzeczywistych.

b) Formalizacja ma na celu przekształcenie danej teorii czy systemu w postać sformalizowaną.

c) Metoda aksjomatyczna opiera się na aksjomacie, czyli sądzie logicznym przyjętym w dedukcji bez dowodu jako prawdziwy; aksjomat to jedno z pierwotnych naczelnych twierdzeń systemu dedukcyjnego, z którego wynikają twierdzenia pochodne¹³.

Istnieje jeszcze trzecia grupa metod badawczych tzw. metod mieszanych, przydatnych w poznaniu empirycznym i teoretycznym:

¹¹ Tamże, s. 74.

¹² Tamże, s. 74-75.

¹³ Encyklopedia.interia.pl.>Wiedza, [dostęp: 2013-02-26].

- a) abstrahowanie,
- b) analiza i synteza,
- c) indukcja i dedukcja,
- d) metoda modelowania,
- e) metoda historycznego i logicznego poznania naukowego.

Można także spotkać podział metod badawczych ze względu na charakter nauk, w których są stosowane. Wyróżnia się więc metody nauk przyrodniczych (włączając nauki techniczne) oraz metody nauk humanistycznych, czyli społecznych. Jednak istnieje przekonanie, że w obu przypadkach można stosować prawie te same metody, lecz nie zawsze w ten sam sposób i w takim samym stopniu. Zależać to będzie od specyfiki danej nauki¹⁴.

Przyjrzyjmy się zatem najczęściej stosowanym w naukach społecznych teoretycznym metodom badawczym. J. Sztumski jako „idealne” w tych naukach określa analizę i syntezę, gdyż metody te stosowane są dzięki zdolności ludzi do abstrakcyjnego myślenia. Są one związane z istotą procesu poznawczego, który w każdej fazie ma charakter analityczno-syntetyczny.

a) Analiza polega na myślowym lub faktycznym podziale jakiegoś przedmiotu badań na jego części składowe, aby poznać możliwie najlepiej każdą z nich, tzn. jej miejsce, funkcję i rolę w danej całości, aby na tej podstawie poznać lepiej całość i ustalić to, co jest ogólne i prawidłowe. Analiza spełnia swe zadanie wówczas, gdy ma charakter wielostronny, a jeszcze lepiej, gdy jest wszechstronna. Powinna być także powiązana z jej metodą przeciwstawną, czyli z syntezą. Wiedza wynikająca z analizy powinna być uzupełniona wiedzą uzyskaną z syntezy.

b) Synteza polega na tym, aby z jednostkowych, określonych i poznanych części składowych i cech przedmiotu odtworzyć z powrotem jego całość lub uzyskać wiedzę o całości badanego przedmiotu. To operacja myślowa polegająca na łączeniu poszczególnych elementów, właściwości badanego przedmiotu. Badania za pomocą analizy i syntezy rozpoczyna się od analizy, synteza jest późniejszą czynnością. Gdy zastosuje się obie te metody w badaniach danego przedmiotu, uzyskuje się inną jego wizję niż wcześniejsza, bo wzbogaconą wiedzę o wewnętrznej jego strukturze. Rekonstrukcja jako wynik syntezy jest odtworzeniem badanego przedmiotu na wyższym szczeblu procesu poznania.

c) Indukcja i dedukcja są to metody myślenia logicznego i badania naukowego opierające się na obiektywnych związkach i zależnościach, jakie istnieją między tym, co jednostkowe, szczegółowe i ogólne. Pamiętajmy, że wnioskowanie może się odbywać na trzy sposoby: poprzez

¹⁴ Tamże, s. 75.

dedukcję, redukcję i analogię. Wszystkie te sposoby są stosowane w naukach, w tym w naukach społecznych.

Wnioskowanie dedukcyjne polega na tym, że z pewnego określonego twierdzenia ogólnego tzw. racji, wyprowadza się inne twierdzenia – szczegółowe, tzw. następstwa – za pomocą odpowiednich reguł wnioskowania logicznego.

We wnioskowaniu redukcyjnym kierunek wynikania jest przeciwny niż w dedukcyjnym, to znaczy przebiega od następstwa do racji. Należy jednak pamiętać, że wniosek redukcyjny ma zawsze tylko charakter hipotetyczny.

Odmianą wnioskowania redukcyjnego jest indukcja. To wnioskowanie o zbiorze na podstawie wiedzy o podzbiorach, czyli jego elementach, albo o cechach ogólnych na podstawie znajomości cech szczegółowych. Jest to rozumowanie, które prowadzi od faktów jednostkowych do uogólnień¹⁵.

d) Analogia według *Słownika wyrazów obcych* to *zgodność, odpowiedniość, podobieństwo pewnych cech między odmiennymi skądinąd przedmiotami, zjawiskami*¹⁶.

W logice formalnej analogia jest szczególnym rodzajem wnioskowania, które z podobieństwa przedmiotów pod względem niektórych cech wyprowadza wniosek o ich podobieństwie także ze względu na inną cechę.

Analogię stosuje się wtedy, gdy nie udaje się uzyskać wiedzy o danym przedmiocie badanym za pomocą innych metod poznawczych, które dostarczają możliwie pewne sądy. Wnioski uzyskiwane w ten sposób mają zawsze prawdopodobny charakter. Jednak w miarę zwiększania się ilości cech zgodnych w przedmiotach porównywanych ze sobą (oraz jak istotne są te cechy) następuje wzrost stopnia prawdopodobieństwa wniosku uzyskanego przez analogię.

Rozumowanie przez analogię różni się od rozumowania indukcyjnego i dedukcyjnego. W przypadku analogii rozumowanie biegnie od szczegółu do szczegółu. Wniosek jest więc najczęściej poprzedzony szeregiem operacji poznawczych podejmowanych w stosunku do badanego przedmiotu. Odwołując się do analogii, należy uważać, aby nie przyrównywać do siebie przedmiotów i zjawisk tak różnych, że nie podlegają jakimkolwiek wspólnym prawidłowościom strukturalnym lub funkcjonalnym. Pominięcie tego warunku zadecyduje o tym, że wnioski uzyskane przez analogię będą fałszywe.

e) Modelowanie polega na tworzeniu modelu badanego obiektu, analogicznie do tego obiektu ze względu na określoną strukturę, funkcje cechy. Jest więc odtworzeniem określonych cech i związków badanego przedmiotu w innym, specjalnie wytworzonym przedmiocie stanowiącym model. Rozróżnia się modele materialne i idealne. Zaletą tej metody jest to,

¹⁵ Tamże, s. 78-79.

¹⁶ W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych*, Warszawa 1990, s. 32.

że ułatwia i upraszcza badania obiektu. Szczególnie wtedy, gdy badanie oryginału jest trudne czy wręcz niemożliwe. Oczywiście model nie może w pełni zastąpić oryginału¹⁷.

W poszukiwaniu odpowiedniej metody

W historii nauki, zwłaszcza nowożytnej, wielokrotnie próbowano poszukiwać jednej uniwersalnej i niezawodnej metody, za pomocą której można by było poznać świat. Autorami różnych pomysłów dotyczących teorii metodologicznych byli wybitni filozofowie, tacy jak: Kartezjusz, Bacon, Kant, Hegel.

Upatrując takiej metody uniwersalnej np. w analizie, syntezie, dedukcji, indukcji, krytycyzmie i dialektyce, wskazani filozofowie wychodzili z założenia o możliwości dokonania arbitralnego wyboru metody badania i uznania jej za jedyną, najlepszą i wystarczającą.

Ponadto traktowali metody jako coś samodzielnego, niezależnego, oderwanego od całokształtu teorii i praktyki. Jednak każda metoda badań jest zawsze systemem reguł, wskazań i przepisów potrójnie uwarunkowanym.

Po pierwsze – metoda opiera się na obiektywnych prawidłowościach opisujących przedmiot badania czy poznania, które są formułowane w postaci odpowiedniej teorii.

Po drugie – metoda jest wyznaczona i określona przez charakter badanego przedmiotu.

Po trzecie – metody zależą od środków badania, którymi w danej sytuacji historycznej się dysponuje. Do środków badania zalicza się ludzi, czyli podmioty poznające, oraz narzędzia badawcze. Oczywiście zarówno ludzie, jak i narzędzia badawcze są zawsze wynikiem określonego rozwoju cywilizacyjnego. Wybór metody badawczej, jej rodzaj, użyteczność i charakter można rozpatrywać ze względu na wymienione potrójne uwarunkowania, czyli ze względu na teorię naukową, podmiot i narzędzia badawcze.

Ponieważ podmiot badawczy jest zdeterminowany przez wiele czynników przyrodniczych i społecznych, natomiast narzędzia badawcze są określone przez możliwości techniczne człowieka, zatem pośrednio metoda badania jest dodatkowo uzależniona od aktualnego stanu kultury i poziomu techniki danego społeczeństwa.

Ważną cechą metody jest jej celowość, co wynika z faktu, że metody są środkiem umożliwiającym zrealizowanie celu, jaki został założony. Cele te bywają różnorakie i są zazwyczaj osiąmane za pomocą ściśle

¹⁷ J. Sztumski, *Wstęp...*, wyd. cyt., s. 79-81.

określonych operacji, które decydują o osiągnięciu zamierzonego efektu. Zanim się przeprowadzi te operacje, rozważa się najczęściej ich skuteczność, rodzaje, kolejność. Tak więc cele poznawcze nie są osiągnięte poprzez dokonanie jednej czynności badawczej, ale przez ciąg operacji.

Metoda powinna być również adekwatna, czyli określone za jej pomocą systemy operacji powinny prowadzić zawsze do zamierzonych rezultatów. Warunkiem spełnienia postulatu adekwatności jest istnienie obiektywnej zależności pomiędzy określonym stanem rzeczy a jego poznaniem w postaci odpowiedniej teorii. Zależność między metodą a odpowiadającą jej teorią ma charakter obustronny, wzajemny. Żadna bowiem teoria nie pojawia się bez odpowiedniej metody.

Istotną rolę w formułowaniu metody pełni też czynnik subiektywny, na który składają się wypracowane w praktyce swoiste sposoby oraz indywidualne pomysły działania teoretycznego i praktycznego. Także dokonanie wyboru jednej z wielu metod ma charakter subiektywny¹⁸.

Od poprawnej metody naukowej oczekuje się spełnienia wymogów:

a) jasności, tzn. tego, aby cechowała ją powszechna zrozumiałość i rozpoznawalność;

b) jednoznaczności, polegającej na tym, aby wykluczała dowolność stosowania odpowiednich zasad regulatywnych;

c) ukierunkowania, czyli aby była podporządkowana określonemu celowi;

d) skuteczności, wyrażającej się w zabezpieczeniu realizacji zamierzonego celu;

e) owocności, czyli tego, aby była w stanie dostarczyć oprócz zasadnych rezultatów jeszcze innych, pobocznych, lecz nie mniej ważnych dla tej samej lub innej dziedziny nauki

f) niezawodności, tzn. by zabezpieczała uzyskanie zamierzonego rezultatu w maksymalnie wysokim stopniu prawdopodobieństwa;

g) ekonomiczności, tzn. by pozwalała osiągnąć zamierzone rezultaty przy najmniejszym stopniu zużycia odpowiednich środków i czasu.

Wiadomo, że nie każda ze znanych i stosowanych metod w działalności poznawczej i praktycznej spełnia wszystkie z wymienionych postulatów. Jednakże daje się zauważyć, że im bardziej rozwinięta i lepiej opracowana jest jakaś metoda, tym więcej spełnia wspomnianych postulatów, a tym samym lepiej realizuje wymogi, jakie jej stawiamy¹⁹.

Tak więc wybierając odpowiednią metodę badań, powinniśmy się kierować, między innymi następującymi kryteriami:

a) przedmiotem i celem badań oraz rodzajem problemu badawczego;

b) ilością czasu, sił i środków, które możemy przeznaczyć na badania;

¹⁸ Tamże, s. 68-70.

¹⁹ J. Sztumski, *Wstęp...*, wyd. cyt., s. 71-72.

c) znajomością i możliwością wykorzystania metod, technik i narzędzi badawczych.

Metody a techniki badań

Obrana metoda badań decyduje o doborze odpowiedniej techniki czy też technik badawczych. Patrząc na tę kwestię z innej strony, można przyjąć, że zespół odpowiednich technik badawczych i właściwy sposób ich wykorzystania składają się na adekwatną do potrzeb metodę badawczą.

Zdaniem T. Pilcha: *technika badań to czynności praktyczne regulowane starannie wypracowanymi dyrektywami, pozwalającymi na uzyskanie sprawdzonych informacji, opinii, faktów.*

M. Łobocki uważa, iż techniki badawcze są bliżej skonkretyzowanymi sposobami realizowania zamierzonych badań. Są one podporządkowane metodom badawczym, pełniąc wobec nich służebną rolę. Na metodę badań może składać się kilka technik badawczych²⁰. Zdaniem A. Kamińskiego technika badań to *czynności praktyczne, regulowane starannie wypracowanymi dyrektywami, pozwalającymi na uzyskanie optymalnie sprawdzonych informacji, opinii i faktów*²¹.

Techniki badawcze są realizowane za pomocą odpowiednio dobranych narzędzi badawczych. Według T. Pilcha *narzędzie badawcze jest przedmiotem, służącym do realizacji wybranej techniki badań.*

Między techniką badań a narzędziami badawczymi istnieje różnica, polegająca na tym, że:

- technika badań oznacza czynność, konkretne, przemyślane działanie z wykorzystaniem adekwatnej do potrzeb i możliwości techniki badawczej (technik badawczych);
- narzędzia badawcze zaś są przedmiotami, służącymi do technicznego gromadzenia informacji (materiałów z badań). Może to być, np.: arkusz obserwacyjny, kwestionariusz ankiety, arkusz bądź kwestionariusz wywiadu. Jest to rozróżnienie podobne do stosowanego przez W. Goriszowskiego²².

Przedstawiciele nauk społecznych i humanistycznych nie są zgodni w określeniach, czym jest metoda, a czym technika badawcza. Ze wszech miar zaś słuszne są dążenia do ujednoczenia sądów i wprowadzenia jednoznacznych określeń pojęć dyscypliny podstawowej dla każdej nauki, jaką jest metodologia.

²⁰ Por., M. Łobocki, *Metody...*, wyd. cyt., s. 115.

²¹ Zob.: A. Kamiński, *Metoda...*, wyd. cyt.; T. Pilch, *Zasady...*, wyd. cyt., s. 116.

²² Por., W. Goriszowski, *Badania pedagogiczne w zarysie*, Warszawa 1996, s. 76.

Nie wszystkie pozycje literatury w sposób wystarczająco przejrzysty opisują i rozróżniają metody, techniki i narzędzia badawcze. Nierzadko metoda nazywana jest techniką i vice versa.

Konsekwentne stosowanie wyżej wymienionych terminów w różnych znaczeniach jest możliwe, ale wymaga jednoznacznego upowszechnienia wymienionych słów w ramach metodologii.

Przedstawione powyżej zagadnienia nie wyczerpują oczywiście tematu. Zarysowują jedynie problematykę. Na zakończenie chcielibyśmy tylko zwrócić uwagę na to, że aby dobrze poznać otaczającą nas rzeczywistość społeczną, każdy badacz musi oczywiście wykazać się znajomością metodologii badań, musi dobrać odpowiednie metody badawcze oraz musi rzetelnie prowadzić badania, aby ich efekty były jak najbardziej wiarygodne. Ponadto osoby prowadzące badania powinny być świadome odpowiedzialności za skutki własnej działalności poznawczej.

Bibliografia

1. Goriszowski W., *Badania pedagogiczne w zarysie*, Warszawa 1996.
2. Kamiński A., *Metoda, technika, procedura badawcza w pedagogice empirycznej*, [w:] Wroczyński R., Pilch T. (red.), *Metodologia pedagogiki społecznej*, Wrocław 1974.
3. Kopaliński W., *Słownik wyrazów obcych*, Warszawa 1990.
4. Łobocki M., *Metody badań pedagogicznych*, PWN 1982.
5. Nowak S. (red.), *Metody badań socjologicznych. Wybór tekstów*, Warszawa 1965.
6. Pieter J., *Ogólna metodologia pracy naukowej*, Wyd. Ossolińskich, Wrocław 1967.
7. Sztumski J., *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Katowice 2005.
8. Szymczak M. (red.), *Słownik języka polskiego*, PWN, Warszawa 1978-81.
9. Tokarski J. (red.), *Słownik wyrazów obcych*, Warszawa 1980.

THEORETICAL RESEARCH METHODS IN SOCIAL SCIENCES

The article features theoretical research methods used in social sciences. The authors underline a specific character of social sciences in comparison to natural sciences by taking into consideration the area of their interest, common features and differences. Special attention is drawn in the

article to an essential role of research method in the development of thorough research. Then a classification of methods' groups is made due to the basic scientific planes, i.e. the empirical and theoretical ones and also due to the character of sciences in which they are used. Consequently, the authors look closely at the methods of idealization, concretization and formalization, the axiomatic one and methods using human ability of abstract thinking, i.e. analysis, synthesis, induction and deduction, analogy and modelling. Moreover, elements are described that the researchers should follow while selecting a research method and the expected requirements that it must meet. It is stressed in the conclusion that the selected research method determines the appropriate research technique.